

**Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar**

Bene Zoltánné Pusztai Virág

Tárguló vizuális portfóliók
A képfogyasztó meghatározottsága a képi fordulat
tükrében

A DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Málnási Bartók György Filozófia Doktori Iskola
Művészetfilozófia alprogram

Témavezető:
Dr. habil. Máté Zsuzsanna
főiskolai tanár

Szeged
2018.

1. A kutatás tárgya, feladata

Vizsgálódásaim kiindulópontja egy korjelenség: az ember minden cselekedete, megmozdulása kapcsán hatalmas mennyiségű képi információ képződik és raktározódik. Jellemzően már nem csupán a jelentős eseményeket, hanem a hétköznapiakban tapasztalt látványokat is megörökítjük. Az emberélet állomásait bőséges vizuális dokumentáció konzerválja a magzati kortól a temetési szertartásig. Ilyen mérvű dokumentációs aktusokra korábban soha nem volt példa. Az egyén ezáltal egy vizuális portfóliót sző önmaga köré, amely magában foglalja életútjának képi vetületét. E portfólió egyre többeknél napi rendszerességgel bővül, tágul, részletesen archiválva, hogy alanya mikor merre járt és mit csinált.

Úgy vélem, az emberi életút vizuális portfólióként való leképeződésének vizsgálata jó lehetőséget biztosíthat arra, hogy a posztfotografikus éra szülöttének létmódja megragadhatóvá váljék, miközben lehetővé teszi azt a komplexitást, amely a képi/ikonikus fordulat meghirdetése óta megkerülhetetlen igényként van jelen a képkutatásban.

Kutatásom célja az volt, hogy a képeket érintő változásokat és a mögöttük felfejthető szimptomatikus, szellemi-kulturális folyamatokat sorra vegyem – egy konkrét kortünetre, a vizuális dokumentációképzésre koncentrálva, illetve abból kibontva. Úgy vélem, a képekhez való viszonyulás és a hétköznapijaink folyamatos leképezésének igénye, az emberi életek redundáns jegyeket mutató vizuális portfóliói sokat elárulnak korunkról, aktuális létmódunkról. A téma aktualitásából következik, hogy a tendenciák kifutása még nem látható be, a tünetek megítélése nehézségekbe ütközik. Pontos prognózisok kimunkálása csak a tudományos – jobbára interdiszciplináris – kutatások hosszútávú programjaként képzelhető el. Kutatásommal tehát mindenekelőtt a posztfotografikus érában élő ember létjellemzőiről, illetve az ember és kép viszonyának változásairól való gondolkodáshoz kívántam új szempontokat adni.

A képek hatalmas családjából mindenekelőtt a technikai képekre, azokon belül is a privát célra készült (tehát nem a fotóművészet és nem a hivatalos sajtófotó kategóriájába tartozó) fotókra koncentráltam, amelyek ma már jellemzően nem tárgyként, hanem információként (mint digitális fotó) léteznek. Az egyén mindennapi életét dokumentáló fotók státusza, létmódja foglalkoztatott, amelyre nézve meghatározó az a tény, hogy oroszlánrészüket eleve a nyilvánosság új színterére, a közösségi médiába szánja a készítő.

A képek mediatizációjának folyamata kiemelt hangsúlyt kapott vizsgálódásomban, hiszen az a tény, hogy a privátfotók is a médiatér részeivé váltak és széles nyilvánosságra tartanak igényt – ellentétben az újmédia előtti idősakkal – meghatározó jelentőségű. Egy olyan folyamatnak vagyunk tanúi, melynek során elmosódik a diskurzív médiumokra még jellemző privát/amatőr, illetve a nyilvánosságnak szánt/professzionális fotók közötti különbség és a dialogikus médiatér megnyílik az olyan képek irányába, amelyekről korábban azt gondoltuk, hogy csak az egyén és környezete számára bírnak jelentéssel és jelentőséggel. E mediatizációs folyamat konvergens a vizuális portfóliók tágulásával.

2. A kutatás módszere és szemléleti közege

Az emberi életutat leképező vizuális portfóliókat a képi fordulat tükrében vizsgáltam. E terminus a '90-es évektől került a képfilozófiai diskurzus középpontjába W.J.T. Mitchell (*pictorial turn*) és Gottfried Boehm (*iconic turn/ ikonische Wende*) gondolatai nyomán. Ebben a fordulat-modellben foghatók össze a különféle irányultságú képkutatások, amelyeket az információáramlás képi meghatározottsága inspirál.

A képi fordulat új szemléletet hozott a képkutatásba, amely nem ad konkrét programot, de megköveteli, hogy ne csupán szemlélői és regisztrálói legyünk azoknak az aktuális folyamatoknak, amelyek a képek sokasodását, jelentőségük fokozódását hozzák magukkal, hanem értelmezzük is a képeket – egyfelől mint autonóm entitásokat,

másfelől mint társadalmi produktumokat és a társadalomra visszaható konstitúciókat. A képi fordulat kötelezi a kutatót arra, hogy megkísérelje felfejteni a képek logikáját, működésük jellemzőit. Egy rugalmas, a tudományterületek határai által meg nem kötött, nyitott hozzáállást igényel, amely képes elrugaszkodni a történeti beágyazottságtól, de akár a művészet fogalmától is.

Ennek szellemében tekintetem át és vizsgáltam a vizuális portfóliók konstruálódása nyomán felfedezhető tüneteket és korjelenségeket, elhelyezve azokat a képfilozófiai-médiafilozófiai diskurzusban, összevetve a szakirodalmi forrásokat, megkísérelve az összevetésből kirajzolódó utak továbbgondolását.

Disszertációm az alapfogalmak körbejárásával, a látás, a szemlélő és a kép mibenlétének problémakörétől indítottam, többek között Erwin Panofsky, Rudolf Arnheim, Ernst Gombrich, Hans-Georg Gadamer, Jonathan Crary és Horányi Özséb gondolatai nyomán. Ezután a képek természetével és csoportosítási lehetőségeivel foglalkoztam, melyből kirajzolódik a képek köré épülő tudományterületi illetékességi vita – ehhez, valamint a képi fordulat megvilágításához Hans Belting, Arthur C. Danto, W.J.T. Mitchell, Gottfried Boehm és Horst Bredekamp meglátásait hívtam segítségül, kiegészítve Nicholas Mirzoeff és Martin Jay vizuális kultúrával kapcsolatos elméleteivel.

A tünetekhez vezető út, a képek általi meghatározottság kialakulása kapcsán Walter Benjamin, Vilém Flusser, Roland Barthes és Susan Sontag, írásait állítottam argumentációmba, kiegészítve többek között Lehmann Miklós digitális képre vonatkozó téziseivel. A képek mediatizációjának vizsgálata kapcsán Lev Manovich és Roger Silverstone, a média képei és a valóság képei közötti viszony megvilágításhoz pedig Walter Lippmann, Ben Haig Bagdikian, Niklas Luhmann és Tóth Benedek megállapításait vetettem össze.

A kép és kommunikáció, kép és szöveg problémakör szakirodalmából Ludwig Wittgenstein, Nelson Goodman, Nyíri Kristóf, Søren Kjørup, Mircea Eliade, Kepes György, valamint

Kibédi Varga Áron meglátásait emeltem ki. A médiamanipuláció, a médiaagresszió, a látás média általi determináltsága vonatkozásában George Gebner és Albert Bandura; az emlékezet és identitás vonatkozásaiban Alan Baddeley, Jan Assman, Antik Sándor és Lewis Mumford; a képek általi meghatározottság lehetséges kimeneteleinek taglalása kapcsán Umberto Eco, Herbert Marcuse, Marshall McLuhan, és Jean Baudrillard gondolataira támaszkodva alakítottam ki álláspontomat.

A posztfotografikus kort jellemzi, hogy a benne élő ember a képekbe kapaszkodik, képekben próbálja kifejezni magát, képekből próbálja felépíteni identitását, miközben jelentős mértékig irányítható is a képek által. E jellemzők köré csoportosítottam azokat a problémaköröket, melyeket alaposabb vizsgálatnak vettem alá.

3. A dolgozat szerkezete és a vizsgált problémakörök

Dolgozatom – egy felvezető és egy zárófejezet között – három nagy problémakört tár fel. Szerkezete a következőképpen alakul:

I. A képekhez való elméleti közelítés nehézségei az alapfogalmak tükrében

Az első fejezetben az alapfogalmakat bontottam ki, illetve helyeztem el a képfilozófiai diskurzusban. A tapasztalat értelmezési lehetőségeinek alapvető irányai után a látás mint filozófiai probléma néhány vonulatát, majd a szemlélő pozíciójának megvalósulási formáit ismertettem.

Feltártam a képek ontológiai státuszának és hovatartozásának meghatározása körüli dilemmákat, és behatároltam a téma későbbi kibontása során használt, olyan fogalmak jelentését, mint élettani, mentális és fizikai kép, technikai kép.

Az alapfogalmak körüli szakirodalmi polémiák feltárása jól kirajzolta azt a tudományterületi illetékességi vitát, amely a képkutatásokban jelen volt az utóbbi évtizedekben, és egy egységes képtudomány iránti igény, illetve az interdiszciplinaritás szükségessége felé mutat.

II. A képekbe kapaszkodó ember

Az első problémakör, amelyet az említett vizuális portfóliók tükrében vizsgáltam, az a képek általi meghatározottság létrejötte, mibenléte és kiterjedése. Dolgozatom második fejezetében tehát azt vizsgáltam, hogyan változott ember és kép viszonya a fotográfia majd a digitális képalkotó eljárások megjelenésével és a média térnyerésével, módosult-e a képek valóságra vonatkoztatott referenciája.

A képekhez való viszonyulás változásának specifikumait egy példa segítségével, az emberi arckép devalválódásán keresztül ismertettem.

Megkísértem feltárni azt az ellentmondásos magatartást és viszonyulást, ami abban nyilvánul meg, hogy a posztfotografikus kor

szülöttje egyfelől – látszólag – semmibe veszi a képeket, másfelől azonban függ állandó jelenlétüktől. A képek számára nem csupán élvezeti forrást, de olykor a természeti valóságot felülmúló jelentőségű tapasztalati forrást is jelentenek. Ennek kapcsán megvizsgáltam azon dilemma médiafilozófiai diskurzusát, amely azt igyekszik feltárni, hogy a mediatizált képek terében megélt valóság mennyiben felel meg a „valódi” valóságnak, és lehet-e két valóságról beszélni, vagy inkább ugyanazon valóság több síkjáról.

III. A képekkel irányított ember

A második problémakör az ember képek általi irányíthatóságában ragadható meg. A portfóliók elemeit vizsgálva felmerül a lehetőség, hogy azokra nem csupán az ember önmaga után hagyott nyomaiként kell tekintenünk, hanem egy kommunikációs aktus jeleiként kell értelmeznünk őket. Ebből kiindulva vizsgáltam meg, hogy e jelekre építve milyen esélyei lehetnek a sikeres vizuális kommunikációnak, e kommunikációs folyamatot milyen jelenségek zavarhatják meg, és a folyamat hogyan manipulálható.

E harmadik fejezetben a vizuális média és az agresszív energiák relációit is vizsgáltam, kitérve a látás irányának és sebességének média általi meghatározottságára. Vizsgálódásom tárgyát képezték az újmédia felületein kibontakozó képkultúrában rejlő manipulációs lehetőségek, melyek kapcsán érintettem a befolyásoltság alatti látás és a szabadság összefüggéseit is.

IV. A képekből összerakott ember

A harmadik, nagy problémakört a mediatizált technikai képek identitásra gyakorolt hatása jelentette, amit a technikai emlékezet felől vizsgáltam. Kutatásom arra irányult, hogy az emlékeket változatlan formában konzerválódó képek hogyan hatnak az egyén önképére illetve a közösség identitására. Áttekintettem a technikai memória előtérbe kerülésének folyamatát, illetve megvizsgáltam, hogy a technikai képek hogyan módosíthatják az emlékezet narratíváját. Ezután külön vizsgáltam az egyéni és a kollektív

memóriára gyakorolt hatásukat, és taglaltam a lehetséges következményeket.

V. Helyünk a képek között – esélylatolgatások

Dolgozatom zárófejezetében a folyamatok lehetséges kimeneteleit vettem számba, illetve a téma kapcsán felmerülő, további kérdéseket körvonalaztam.

4. A fontosabb megállapítások és eredmények összefoglalása

A posztfotografikus éra szülöttének életútja vizsgálható úgy, mint egy technikai képek sokaságából összeálló, halálunkig (vagy akár azon túl is) táguló vizuális portfólió, amely egyfajta tükrét adja a létnek. E portfóliók kontextusában jól vizsgálható a mediatizált-digitális vizuális mezőkben megjelenő képek és az azokat szemlélő, illetve felhasználó ember közötti kapcsolat.

E portfóliók redundáns elemeket tartalmaznak, hiszen a legkisebb elmozdulás illetve változás újabb képek készítésére, illetve készíttetésére kapacitálja a portfóliók alanyát. Létrejöttük mögött egyfajta dokumentálási szükségletet érzékelhetünk, és az ennek való kitettség jellemző vonása egy, a posztfotografikus éra szülöttéről kialakítható portrénak. Korábban ilyen mértékű dokumentációs aktusokra nem volt példa, és a mögöttük álló motivációk csak több diszciplína felhasználásával fejthetők fel.

Ezen portfóliók döntő részben digitális képekből állnak, melyek testetlenek, lezáratlanok és befejezetlenek. A kép megszűnik képtárgynak lenni, tiszta információként van jele. A képkódolás módjából következően a valóságra vonatkozó referenciájuk megkérdőjelezhető. Nem beszélhetünk kész képekről, csak változatokról, így magukban hordozzák, és általában be is teljesítik a manipuláció lehetőségét.

A redundáns vizuális dokumentációképzés felé vezető út tüneteként regisztrálható a nyilvánosságának szánt, „profi” fotók (sajtófotók és reprezentációs célú fotók) és a privátfotók közötti határvonal elmosódása, hiszen valamennyi a nyilvánosság elé kerül. A portfóliókat alkotó privátképek egyre kevésbé az utókornak, sokkal inkább a jelennek készülnek. Célközönségük kibővült az internet széles nyilvánosságával, céljuk az, hogy egy kiterjesztett jelenben demonstráljanak egy létállapotot. Nem csupán *képkészítésről*

beszélhetünk, hanem *képzéskészítésről valahová*. A vizuális portfólióinkat alkotó képekre jellemző, hogy a tárolási aktus helyett a publikálási aktus vált hangsúlyossá. Nem a gondos megőrzés a cél, hanem az újmédia felületein történő publikálás.

Napjainkra a kép vált a tapasztalatszerzés, az információszerzés, a tudásszerzés és az élményszerzés alapjává. Ugyanakkor a kép nyújtotta látvány értelmezési mozzanatával szemben egyfajta képfogyasztói attitűd vált dominánssá. A kép emberre gyakorolt hatásának középpontjában már nem a szemléelőre visszaható élmény áll, hanem maga az empirikus tapasztalat helyére benyomuló kép, amely önnön képi mivoltára már nem utal, amelyet nem képként csodálunk, hanem valóságként veszünk róla tudomást.

A posztfotografikus érában nem csupán sok kép készül, de egy-egy kép számtalanszor megjelenik, feltűnik a digitális vizuális mezőkben. Ezzel párhuzamosan végbemegy egy vizuális infláció, melynek oka a képeket elfedő megszokás. A posztfotografikus éra szülötte nem csupán a képektől függ, hanem a *mindig megújuló képektől*. Egy-egy kép tehát már nem tud igazán nagy hatást elérni, az ember mégis ragaszkodik hozzájuk, a létrehozás aktusa szükségletként van jelen mind többek életében. E szükségletet táplálhatja az freud-i drive, amely a szemlélésben és a szemlélve levésben mint gyönyörforrásban nyilvánul meg. Ennek megélése könnyebbé vált a digitális fotótechnika és az újmédia megjelenésével.

Szimptomatikus jelenség, hogy az adott időpillanatban megélhető látvány élvezete helyett az embert inkább annak rögzítése foglalkoztatja. Ennek oka lehet, hogy a világot digitális kijelzőn át néző emberben nem tudatosul, hogy veszteséget szenved, vagy úgy gondolja, az élmény utólag, a képek megtekintése által bepótolható, de a jelenség magyarázata megragadható az önazonosság képlékenységében is: a kapaszkodóit veszített ember számára fontosabb az, hogy *mások* is érzékeljék, amit ő, mert szüksége van a

visszajelzésekre, a reakciókra, amelyek segítenek neki annak meghatározásában, hogy miként viszonyuljon az érzékelt, látott dologhoz.

A dialogikus, interaktív médiumok hatóterében az empirikusan hozzáférhető világ és a média róla szóló leírásai között instabillá válik a különbség, hiszen e leírásokat a felhasználó maga alakítja. Kilép a passzív befogadó szerepéből, és valóság-konstrukciókban vesz részt. Az így konstruálódó valóság-elemek ugyan egy virtuális térben keletkeznek, de valós voltuk kétségbe vonása problémákba ütközik. Tehát nem feltétlenül kell két valóságról beszélnünk, inkább egy és ugyanazon valóság két síkjáról, melyek átjárhatók, vagy párhuzamosan megélhetők. A kérdés inkább akként merül fel, hogy meddig marad e két sík megkülönböztethető, illetőleg beazonosítható marad-e a leképezett és a kép pozíciója, szerepe.

A vizuális portfóliók elemeinek egy részét a készítő kommunikációs célra használja. Az önmagukban álló képek nem feltétlenül képesek kiváltani a verbalitást, ám a multimedialitás, a hibrid képek és a mozgóképek révén a képek mind nagyobb szerepet tölthetnek be a kommunikációban. E folyamat kapcsán azonban számos probléma merülhet fel: az információáramlás sebessége miatt a vizuális kódok értelmezése nehéz, a jelek és jelrendszerek folyamatosan változnak, ki vannak szolgáltatva a kereskedelmi érdekeknek és a fogyasztói társadalom sodrásának. A szimbólumokat, jelképeket sokszor eredeti jelentésüktől megfosztva, dekorációs céllal használják.

A posztfotografikus éra szülte ki van téve a vizuális média manipulatív megnyilvánulásainak és a média agresszorként való fellépésének. A befogadó figyelme irányítottá válik azáltal, hogy a mozgókép-szerkesztés megszabja látásának irányát és sebességét. Mindez felveti a látás szabadságának mint igénynek az előtérbe kerülését.

A vizuális dokumentáció mint mesterséges emlékezet erőteljes befolyást gyakorolhat az egyén önképére. A technikai kép egy visszajelzés, amelyet az hajlamosak vagyunk objektívnek elfogadni. A manipulált, retusált képek, vagy éppen a nem jellemző pillanatokban készült képek azonban torzíthatják az önismeretet. Míg a természetes emlékezet jótékonyan törölhet, korigálhat, kiegyensúlyozhat egy mentális képet, addig a technikai kép mindig ugyanolyan marad, újra és újra emlékeztetve a szereplőjét egy pillanatnyi állapotra, amely talán nem is volt jellemző vagy jellegzetes. Egy pillanatkép mégis egy hosszabb időszak emblematikus képévé válhat, felülírva a természetes emlékezetet.

A vizuális dokumentációkat alkotó képekkel kapcsolatban egyszerre figyelhető meg egy kultusz és egy antikultusz. Egyfelől egy teljes iparág épült köréjük, tárgyakra nyomtatjuk őket, posztert készítünk belőlük. Másfelől gondatlanul bánunk velük: ott kavarnak a számítógépes eszközökön, telefonokban, a közösségi oldalakon szelekció nélkül, míg egy szándékos vagy véletlen törlés következtében oda nem vesznek. A bővülő tárhelykapacitások lehetővé teszik, hogy minden képet és képváltozatot megőrizzünk, pedig éppen az értékelés, a válogatás és az elrendezés lehetne az, ami elősegítheti, hogy a képek birtokosa el tudjon oldódni a jelentől, képes legyen viszonyulni múltjához, és elgondolni a jövőjét.

A technikai képek sokasága hatással van arra, hogy egy közösség tagjai hogyan tekintenek a közösség múltjára. Korunk minden jelentős és kevésbé jelentős eseményéről számtalan kép készül, alapos és sokrétű vizuális dokumentációt alkotva. E tökéletes dokumentáció azonban akadályozhatja az idő munkáját, az emlékek szelektálását, a történelmi távlat megteremtésének lehetőségét, a múlt lezárását és a továbblépést. Ilyen értelemben a táguló vizuális portfóliók hatalmas terhet jelenthetnek az utókor számára, hiszen nem lesz könnyű *képet alkotni* egy olyan korról, amely képmilliárdok képezte töredékekből áll össze.

A digitális adatokból összeálló vizuális portfóliók létezése értelemszerűen összefügg a digitális civilizációval, amely feltétele hozzáférhetőségüknek – így tartósságuk, fennmaradásuk megkérdőjelezhető.

A vizuális portfóliók jövőbeli működésével kapcsolatosan két szélsősége lehetőség feltételezhető. Amennyiben megmaradnak és a tendencia folytatódik, akkor a múlt értelmezhetősége, lezárhatósága, a hibák korrigálhatósága válik majd kérdésessé. Ha azonban valamely, a digitális civilizációt ért csapás következtében elenyésznek, akkor kultúránk legjellegzetesebb megnyilvánulásai válnak a jövő számára láthatatlanná. A megoldást az jelentheti, ha az ember képessé válik arra, hogy saját képeit áttekintse, felettük ellenőrzést gyakoroljon és tudatosan alakítsa az utána maradó képhalmazt.

5. Publikációk

MTMT azonosító: 10035550

A disszertáció témakörében megjelent publikációk:

Az emberi arckép devalválódása. Docere, az SZTE JGYPK TOKI tudományos folyóirata. 2108/1-2. 55-66. old.

Közösségi emlékezet és identitás a vizuális média hatóterében. Létünk, társadalmi-, tudományos- és kulturális folyóirat, XLVIII. évfolyam, 2018/1.

Emlékezet a média béklyójában. Inflálódó és manipulálódó emlékek a vizuális média hatóterében. Laczkó Sándor (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz 15. Az emlékezet.* Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, Magyar Filozófiai Társaság, Státus Kiadó, Szeged, 2017. 407-421. old.

A vizuális média és az agresszív energiák relációi. Látásunk irányításának és sebességének média általi meghatározottsága. Laczkó Sándor (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz 14. Az agresszió.* Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, Magyar Filozófiai Társaság, Státus Kiadó, Szeged, 2016. 96-108. old.

A látás szabadsága mint a XXI. század elején előtérbe kerülő igény. Létünk, társadalmi-, tudományos- és kulturális folyóirat, XLIV. évfolyam, 2014. Virtuális szekció, 41-53. old.

Mivel jár a képek diadala? Fejtegetések a vizuális információk felértékelődéséről és napjaink vizuális kultúrájáról. Agria, irodalmi, művészeti, kritikai folyóirat VI. évfolyam 2012/2. szám, 228-232. old.

Egyéb publikációk:

A televíziós műsorgyártás és műsorszerkesztés gyakorlati alapjai. Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2017.

Médiaelmélet. Elektronikus jegyzet és digitális tananyag. Készült a Szegedi Tudományegyetem megbízásából, a TÁMOP 4.1.2. B.2-

13/1-2013-0008 projekt, Mentor(h)áló 2.0 program keretében. SZTE, 2015.

Értékalapú televízióműsor-gyártás a változó nézői igények közegében. Háttér tanulmány. Készült a Szegedi Tudományegyetem megbízásából, a TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0004 azonosítószámú projekt képzésfejlesztés alprojekt keretében. Szeged, 2015.04.15.

A Tragédia szimbólumainak leképeződése Jankovics Marcell rajzfilmjében. Bene Kálmán, Máté Zsuzsanna (szerk.) XX. Madách Szimpózium, Madách Könyvtár 78. kötet, Madách Irodalmi Társaság, Szeged-Balassagyarmat, 2013. 86-96. old.

Új kihívások a vizuális nevelés terén. Fordulópont, pedagógiai folyóirat, XIV. évfolyam 56.szám, 2012/2., 91-102. old.

Válságjelenségek a vizuális kultúrában, kihívások a vizuális nevelés terén. Vár, irodalmi, közéleti folyóirat, VIII. évfolyam 2012/1. szám, 103-107.old

A meggyőzés és befolyásolás eszközeinek változása a magyar, politikai témájú plakátokon. SzegediLap, kulturális és művészeti portál, 2011.12.27.

Recenziók:

Ahogy a madarak látják... Légifotók a szegedi szecesszióról. Szeged, várostörténeti és kulturális magazin 30.évfolyam, 3. szám, 40-43.old.

Rejtekhelyükről előbújó kincseink. Albumban a Csongrád Megyei Önkormányzat képzőművészeti gyűjteménye. Szeged, várostörténeti és kulturális magazin 29.évfolyam, 8. szám, 51-52.old.

Saját rendezésű, szerkesztésű, a témában releváns filmek a Nemzeti Audiovizuális Archívumban:

A Duna-menti Hollywood megálmodója: Bosnyák Ernő. Dokumentumfilm. <https://nava.hu/id/1615680/>; Duna TV 2013. július 21.

Magyarul a Dráva mentén: Az eszéki magyar média.

Dokumentumfilm. <https://nava.hu/id/1569936>; Duna TV 2013. május 25.

Az Északi Magyar Archívum Stockholmban.

Dokumentumfilm. <https://nava.hu/id/1331048>; Duna TV 2012. február 18., Duna TV

A vajdasági magyarság hétköznapijainak krónikása: Hét Nap.

Dokumentumfilm. <https://nava.hu/id/1318828>; Duna TV, 2012. január 28.